

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

Чи готові компанії в Україні зробити права людини частиною їх корпоративної культури: розмова з Дар'єю Нагаївською

Олена Уварова: Вітаю, шановні слухачі! Сьогодні я дуже рада мати підкаст з Дарією Нагаївською, моєю подругою і експерткою з бізнесу і прав людини, дослідницею у Бізнес-школі Університету Аалто (Aalto University, експерткою проектів ПРООН, зокрема проекту з бізнесу і прав людини, і учасницею Міжнародної лабораторії з бізнесу та прав людини Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Даша, привіт.

Дар'я Нагаївська: Вітаю, Олена, дуже рада, дякую ще раз за запрошення.

Іноземний бізнес і український бізнес: різне відчуття контексту

Олена Уварова: Дякую, що погодилася, тому що насправді, будемо щирими, не так багато людей в Україні, в регіоні готові говорити про бізнес і права людини, і тим більше про те, що відбувається на практиці, які виклики існують. Ця тематика зустрічається на практиці, але в нас ще є такий фокус, верховенство права і корпоративні актори, і власне, бізнес середовище та верховенство права посилює запит на бізнес і права людини, або, навпаки, проблеми з верховенством права знижують цей запит. Ми в цьому руслі спробуємо також поговорити, але моє перше питання: поділися, будь ласка, своїм досвідом роботи з питань бізнесу і прав людини і, власне, за твоїми відчуттями, за твоїм досвідом, наскільки компанії в Україні готові «інкорпорувати» права людини.

Дар'я Нагаївська: Відповідаючи на це питання, я би розглянула різні групи компаній, бо, звичайно, практика міжнародних компаній, які працюють в Україні, практика національних українських компаній, малого і середнього бізнесу буде відрізнятися між собою. І коли ми говоримо про зарубіжні компанії з головним офісом в Штатах або в країнах Європейського Союзу, то, звичайно, будуть інкорпоровані політики, практики, процедури, які відповідають нормам законодавства у цих країнах. Такі компанії і в Україні будуть намагатися здійснювати свою діяльність відповідно до цих вимог, але разом з тим рідко будуть пропонувати якісь інновації, тобто від представництва іноземних компаній в Україні ми не можемо очікувати, на жаль, частіше за все якихось таких інновацій на підтримку прав людини. Такі компанії перш за все, звертають увагу на запит суспільства, і тут ми можемо говорити про «right to operate», тобто

Funded by
the European Union

питання іміджу, репутації буде наріжним каменем для того, щоб компанія могла продовжувати свою діяльність в тій чи іншій країні. І відповідно, якщо суспільство демонструє запит на досягнення гендерної рівності, питання ЛГБТ, наприклад, то такі компанії будуть впроваджувати ініціативу у цих сферах. Під час повномасштабної війни часто можуть бути програми гуманітарної допомоги.

А якщо ми говоримо про компанії з українським капіталом, які перш за все працюють в Україні і експортують товари до зарубіжних країн, то такі компанії будуть більше уваги приділяти питанням надання гуманітарної допомоги. Зараз від них ми можемо бачити більше ініціативи впровадження певних політик, процедур, щодо яких немає керівництв, розроблених, наприклад, урядом або міжнародними організаціями, партнерами з розвитку, громадськими організаціями. Тобто ці компанії скоріше набагато краще відчують контекст, в якому вони працюють, відчують запити і їм потрібно набагато менше часу для того, щоб ухвалювати рішення. Якщо ми порівнюємо з зарубіжними компаніями, які працюють в Україні.

Якщо ми говоримо про малий і середній бізнес, то часто таким компаніям, звичайно, не вистачає грошей, особливо під час повномасштабної війни, на реалізацію певних додаткових ініціатив. Часто немає юриста або юристки в компанії, це буде хтось на аутсорсі, і також може бути виклик в тому, що компанія щось робить, керівництво компанії можна сказати, що вибирає такий підхід до здійснення соціально-відповідальної діяльності, але компанія не знає, як про це комунікувати, і тому ми можемо мати мало інформації про це. У порівнянні з зарубіжними, міжнародними компаніями, які працюють в Україні, і будуть дуже добре комунікувати, що вони роблять, навіть якщо це щось незначне.

Права людини не всерйоз

Олена Уварова: Дякую, дуже цікаво. До речі, мені дуже цікаво було почути дійсно про те, що національні компанії швидше приймають рішення, краще відчують контекст і більш креативно в чомусь підходять до розробки тих чи інших політик чи реалізації тих чи інших практик, вони краще відчують контекст.

За декілька років спілкування з компаніями не тільки в Україні, а в цілому в регіоні, скажімо, пострадянському, хоча, до речі, не знаю, як ти ставишся до цих лейблів. Я все не знаю, як краще наш регіон називати в принципі, бо пострадянський – це також таке ніби клеймо, але тим не менше. Часто компанії говорять: «Ми не готові запроваджувати всерйоз права людини. Для галочки, для форми, можливо, ми готові, але всерйоз ми не готові запроваджувати це, тому що ми діємо в дуже складному середовищі». Наприклад, не передбачуване регулювання (зараз не тільки про Україну кажу), значний тиск контролюючих органів, високий рівень корупції, і так далі. Тобто неможливо порівняти умови, в яких працює бізнес в нашому регіоні, з умовами, в яких працює бізнес у так званих сталих демократіях. Зі твого досвіду спілкування з компаніями, коли ми з ними говоримо про права людини, наскільки сильно на них впливає середовище верховенства права?

Дар'я Нагаївська: Я думаю, що впливає. Звичайно, якщо ми подивимось зараз опитування компаній, то ми побачимо, що тиск контролюючих органів, корупція, непередбачуване регулювання – це топ три проблем, з якими стикається бізнес. І комунікувати з приватним бізнесом зараз дуже складно через те, що багато хто втратили потужність і виробництво, немає адекватної підтримки зі сторони уряду для розвитку бізнесу на даний момент. Ті гроші, які

заходять в Україну, там теж немає чітких прозорих критеріїв щодо того, як буде надана допомога і підтримка.

І тут я б хотіла звернути увагу на наступне, що регулювання залежить від нас, бо ми є виборцями, питання корупції теж залежить від нас. Це і про те, як ми комунікуємо, як можемо захищати свої права, чи ми звертаємось до контролюючих органів, якщо є ознаки корупції. Тобто є певні системи, які мають забезпечувати захист прав людини, і ми маємо вплив на те, що відбувається. Ми теж формуємо цей контекст, тиск на контролюючі органи. Звичайно, це супер складне питання, на жаль. Ми бачимо, як посилюється цей тиск, незважаючи на виклики повномасштабної війни. Разом з тим є бізнес-асоціації, які і захищають бізнес, і одночасно проводять тренінги і сесії з підвищення спроможності щодо забезпечення сталого розвитку, наприклад. Тобто я про те, що у цьому русі **ми не маємо обирати між питаннями економічного розвитку і питаннями поваги, бізнесом і правами людини**. Ми тут говоримо саме про відповідальний розвиток бізнесу, про відповідальну відбудову та реконструкцію, економічне відновлення. І наріжний камінь тут для мене те, що ми маємо робити, – це підвищувати обізнаність з питань бізнесу і прав людини, звичайно, адвокатувати про те, що під час відновлення скоріше за все, найбільш активними будуть компанії, будівельні, транспортні компанії, логістичні, і ці компанії в Україні, у Польщі часто не готують нефінансову звітність, якщо подивитись їх сайти – там не буде викладено таких звітів, вони закриті для діалогу. І з того, що ми бачимо, вони дуже рідко імплементують якісь ініціативи на підтримку вразливих груп і не залучають представників, представниць вразливих груп, місцевих громад до діалогу. Часто ми знаємо такі випадки, коли спочатку почали вже забудову, потім люди починають протестувати, а компанія каже, що на папері нібито вони привели якісь консультації. Тобто це величезні питання, це говорить теж про певні виклики, які ми маємо, коли говоримо про розвиток демократичного суспільства і механізмів погодження рішень.

Дилема добровільності чи обов'язковості стандартів відповідального ведення бізнесу

Олена Уварова: Тоді у продовження до того, що ти сказала, і з цим я дуже погоджуюся, ти знаєш про цю дилему у бізнесі і правах людини: все ж таки, це мають бути добровільні кроки чи має бути обов'язкове для регулювання. І в принципі, ми бачимо цю тенденцію, що все більше вводиться обов'язкове регулювання, але це регулювання, все ж таки треба також визнати, вводиться в тих країнах, які вже пройшли стадію закликів на добровільні дії. І в цьому контексті в мене питання, на яке я не знаю відповіді. Все ж таки Україна, за великим рахунком, не мала стадії просування добровільного виконання Керівних принципів ООН з бізнесу і прав людини. Ті ініціативи, які реалізовувалися, вони були недержавними ініціативами, вони все ж таки мали обмежений вплив, більше реалізовувались в академічному середовищі або в середовищі громадянського суспільства. Але тепер ми маємо ці виклики щодо відновлення і от перед цими викликами ми маємо перестрибнути через стадію закликів до добровільної реалізації Керівних принципів ООН чи все ж таки держава має в аспекті відновлення запровадити якесь обов'язкове регулювання? Більш конкретно, кому будуть виділятися оці кошти, наприклад, на будівництво, на сільськогосподарський сектор, ті сектори, які будуть пріоритетними при відновленні? Яке твоє бачення?

Дар'я Нагаївська: Думаю, що так, вимоги щодо відповідальної бізнес-поведінки можуть бути критеріями при прийнятті рішення про виділення фінансової допомоги. І коли ми говоримо про

інвесторів також серед критеріїв для обрання компанії для формування портфеля інвестицій. Тобто я не думаю і не бачу зараз готовності, наприклад, урядових партнерів щодо запровадження окремого законодавства. І такі ініціативи можуть спричинити великий супротив і від бізнесу, в тому числі, який зараз потерпає від масштабної війни. Я думаю, що необхідний етап добровільного заохочення компаній, інформування, підтримки; громадські організації можуть тут включатись для надання консультаційної підтримки щодо того, що саме означають Керівні принципи ООН у сфері бізнесу і прав людини, що таке належна обачність з прав людини, як забезпечити, що компанія не приймає участь у воєнному конфлікті, не має негативного впливу на конфлікти, на його учасників. Тобто я за те, щоб такі м'які заходи мали місце, і однозначно ми пам'ятаємо також про Директиву Європейського Союзу і розуміємо, що компанії, які працюють на цих ринках, також мають відповідати вимогам європейського права.

Малий і середній бізнес: чи посилам йому демонструвати «класичні компоненти» корпоративної поваги прав людини?

Олена Уварова: Дякую дуже. А як бути з цим дисбалансом, про який ти говорила на самому початку щодо малого і середнього бізнесу? Як він може включитися в цю конкуренцію? Якщо одним з критерієм стає відповідальна поведінка, і якщо ми визнаємо, що малому і середньому бізнесу не вистачає ресурсів на те, щоб відповідати певним критеріям.

Дар'я Нагаївська: Малий, середній бізнес часто є учасником ланцюгів постачання, створення доданої вартості великих компаній, які мають значно більші ресурси. І коли ми проводимо, наприклад, оцінку діяльності великих компаній у сфері бізнесу і прав людини, також часто оцінюємо, чи така компанія інформує своїх постачальників про певні критерії, вимоги у сфері забезпечення відповідальної бізнес-поведінки, чи проводить навчання для своїх постачальників, підтримує їх інформаційно, можливо, в чомусь допомагає, наприклад, у звітуванні, в розробці критеріїв і так далі. Тобто тут я би на це дивилась як на взаємний процес, у тому плані, що є відповідальність великих компаній за свою роботу з учасниками ланцюгів постачання, створення доданої вартості, є громадські організації, міжнародні партнери, які можуть допомагати малому та середньому бізнесу в тому, щоб відповідати цим вимогам. І також, коли ми говоримо про малий і середній бізнес, часто це компанії, які насправді виконують ці вимоги, не дивлячись на те, що вони про них не знають і не завжди вміють про це прокомунікувати. Тобто часто, особливо, коли ми говоримо про мікро і малий бізнес, це на рівні Кодексу етики або морального кодексу, керівництва вони це знають, все розуміють, і це для них не додатковий тягар, тим паче, коли ми говоримо про трудові права, це прописано в українському законодавстві. Тобто є якісь речі, які нібито потрібно робити додатково, але багато що збігається з вимогами чинного українського законодавства, які мають виконувати всі компанії незалежно від розміру, навіть якщо це ФОП або самозайнята особа – все одно є певні рамки, в межах яких діють суб'єкти господарської діяльності.

Чи впливає олігархічне минуле на відповідальне теперішнє?

Олена Уварова: Погоджуюсь, дякую дуже. Ще в мене є також етична дилема, я вже запитувала пані Аніту Рамасастрі, але вона дала відповідь як міжнародна експертка. І, в принципі, вона

Funded by
the European Union

ззначила, що це питання не до міжнародних експертів. Це в першу чергу питання, напевно, до українських експертів і більше до самого українського суспільства. В мене питання щодо компаній, які мають так зване олігархічне минуле. Ми знаємо, що такі компанії продовжують функціонувати і це, напевно, в принципі нормально, і такі компанії, звичайно, будуть претендувати на свою ролі у відновленні країни. Вони й зараз відіграють роль в часи війни, вони надають гуманітарну допомогу, інші види ініціатив реалізують і так далі. Але в мене питання, чи має враховуватися це олігархічне минуле, коли ми надаємо оцінку з точки зору прав людини тим чи іншим компаніям, якщо ці компанії не визнають свій минулий негативний вплив?

Дар'я Нагаївська: Це питання, над яким я постійно думаю в тому плані, що такі компанії, частіше за все, є учасниками оцих рейтингів топ найбільш прибуткових компаній. Вони точно там будуть в топі, принаймні, коли я вивчала, що відбувається в Україні і в Польщі – такі компанії завжди найбільш прибуткові. Ці компанії дійсно здійснюють і найбільший вплив на соціально-економічний розвиток країни в тому плані, що вони платять податки, і зазвичай саме вони створюють найбільше робочих місць і їх вплив на навколишнє середовище, позитивний чи негативний, також буде найбільшим. І деякі з цих підприємств, як раніше було, можуть бути містотворючими. Тобто якщо така компанія закривається, то це означає, що люди, які проживають в певному населеному пункті, не будуть мати джерел доходу.

І тут дійсно дилема. Більше за все для мене це про питання, як ми визначимо це олігархічне минуле? І для мене тут є розмова про засудження. Ми говоримо про бізнес, в бізнесі багато заробляти – це добре. Це така загальна рамка. Зараз ми говоримо про те, що заробляти потрібно відповідально, потрібно оцінювати вплив компанії на екологічні, соціальні цілі. Дилема тут в тому, що саме найбільші компанії зможуть гарантувати швидкі результати. Тобто якщо ми ставимо перед собою за ціль відновлення за п'ять років, то нібито видається, що ефективніше взяти декілька великих компаній або навіть одну, щоб вона виконала цей план. Звучить трохи як з нашого минулого, але тим не менше, набагато складніше координувати якісь системи, якщо ми говоримо, що це буде, наприклад, п'ятдесят компаній великого, малого і середнього бізнесу у різних регіонах України на противагу великій компанії, яка має філіали в різних регіонах України. Тобто дилема в тому, дійсно, який критерій буде основним. Ми не можемо обирати великий бізнес з таким неоднозначним минулим, можливим негативним впливом як ключового партнера, особливо коли ми говоримо про уряд. Тобто, звичайно, при укладанні таких контрактів проводиться процедура належної обачності, й перевіряється інформація про порушення прав людини. Вона має бути проаналізована, і відповідно до цього буде укладено контракт або не буде укладено контракт. Тобто тут би я бачила вихід в тому, щоб процедура належної обачності у сфері прав людини була обов'язковою для компаній, які отримують такі контракти. Якщо компанія успішно проходить цю процедуру, значить такий контракт може бути підписано, якщо ні - то ні. І тут ще питання, звичайно, щоб експерти і консультанти, які будуть проводити таку оцінку, не були залежними.

Олена Уварова: Так, це також окрема тема - як забезпечити незалежність експертів і консультантів? Тому що якщо вони самі мали або мають контракти з такою компанією, чи можуть вони потім виступати такими «watch dog», скажімо так? Тобто це також ще одна окрема дилема, чи може одночасно поєднуватись ці дві ролі, особливо для тематики бізнесу та прав людини. Для мене вона також вічна, чи може одна й та ж сама експертна організація, чи один і той самий експерт поєднувати в собі ролі, скажімо так, критика бізнесу, наглядач за ним з точки зору прав людини і надавати консультації такому бізнесу, допомагати розробляти політики і так

далі. Напевно, що тут також мають вибудовуватися відповідні рамки та правила, як забезпечувати незалежність в такому сенсі.

Дякую, дуже насправді цікава вийшла розмова, незважаючи на те, що багато чого ми з тобою проговорюємо поза винесенням на публіку, але тим не менше, дуже багато нового і цікавого я почула. Дякую тобі, Даша.